

Nitel Araştırma Yöntemleri

Editör: Prof. Dr. Mustafa ÇELEBİ

3. Baskı

Editör: Prof. Dr. Mustafa ÇELEBİ

NİTEL ARAŞTIRMA YÖNTEMLERİ

ISBN 978-625-8044-16-4

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

© 2023, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayineimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 1000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

1. Baskı: Kasım 2021, Ankara

3. Baskı: Kasım 2023, Ankara

Yayın-Proje: Begüm Buse Gül

Dizgi-Grafik Tasarım: Tuğba Kaplan

Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.

İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler - Ankara

Tel: (0312) 341 36 67

Yayıncı Sertifika No: 51818

Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Macun Mah. 204. Cad. No: 141/A-33 Yenimahalle/ANKARA

Yayınevi: 0312 430 67 50

Dağıtım: 0312 434 54 24

Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60

İnternet: www.pegem.net

E-ileti: pegem@pegem.net

WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Bilimi insanın çevresinde olup bitenleri anlama, onları anlamlandırma, onları kontrol etme gibi merak ve isteklerinin bir sonucu olarak tanımlanabilen bir süreçtir. İnsanın çevresinde meydana gelen değişimlerde bilimin katkısını da unutmamak gerekir. 21. Yüzyıl bilim ve teknolojiadaki baş döndürücü hızdaki gelişimin de sonucu olarak, insan yaşamındaki değişim ve dönüşümlerle birlikte gerçeği algılama ve ona ulaşmada yeni yaklaşımlar, yeni anlayışlar, yeni kavramlar, yeni içerik ve yöntemlerin bilim dünyasında karşımıza çıkan bir yüzyıl olmuştur ve olmaya devam etmektedir.

Bilimsel araştırma yaklaşımlarını Nicel ve Nitel araştırma yaklaşımları şeklinde ayıracak olursak, sosyal bilimler alanında özellikle de insan davranışlarını konu alan toplum bilimleri alanlarında nitel araştırmaların yapıldığını görmekteyiz. Ancak 20. Yüzyılın sonlarına doğru nitel araştırma yöntemlerinde giderek yeni gelişmeler olduğuna, bununla birlikte yine de çoğu çalışmada nicel yöntemleri kullanılarak nitel araştırmalar yapıldığına tanık olmaktadır. Günümüzde de çoğu bilimsel makalelerde ve kongre bildirilerinde bu uygulamalara rastlamak mümkündür. 2000'li yıllar nitel araştırma alanında daha zengin, gelişmiş kaynakların olduğunu görmekteyiz. Nitel araştırmalara yapılan araştırmalardan, kuruluşların desteklerinden, hatta fen bilimleri alanlarında da yapılan çalışmalardan verilen önemin de arttığı görülmektedir.

Bu çalışma nitel araştırma sürecinin farklı bir bakış açısıyla, farklı paradigmalara ele alınmaya çalışıldığı 9 bölümden oluşmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde bilim ve bilimsel süreç nitel paradigmalara ortaya konmaya çalışılmıştır. Araştırmanın ikinci bölümünü nitel araştırma yöntemleri içerisinde en sık kullanılan desenler oluşturmaktadır. Üçüncü, dördüncü, beşinci ve altıncı bölümler nicel araştırmalarda da karşımıza çıkan yöntem bölümlerini içermektedir. Yedinci bölüm nitel sürecin tamamını özetleyen, adım adım nitel araştırma süreçlerini ortaya koyan bir bölümdür. Sekizinci bölüm nitel araştırmaların raporlaştırma sürecini ele almaktadır. Çalışmanın son bölümü ise bundan sonraki çalışmalara da kaynak olabilmesi açısından nitel araştırmalarda farklı kurgular ve öğretiminin yer aldığı bölümdür.

Bu çalışmanın ortaya çıkarılmasındaki amaç, yapılan nitel araştırmaların incelenmesi sonucu ortaya çıkan yanlış ve/veya eksik uygulamaları da dikkate alarak, özellikle lisansüstü öğrenim gören öğrencilerimizin daha nitelikli araştırmalar ortaya koymasına katkıda bulunmaktır. Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinde de ifadesini bulan “bilimsel araştırma yeteneği kazandırmak” bu kitabın çıkışındaki asıl amaçtır. Bu çerçevede kitabın tüm yazarlarını samimiyetle kutluyor, böyle bir eseri tüm öğrencilerimizin hizmetine sundukları için yürekten teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Mustafa ÇELEBİ
ORCID No: 0000-0002-0325-7528

BÖLÜMLER VE YAZARLARI

Editörler: Prof. Dr. Mustafa ÇELEBİ

1. Bölüm: Bilim ve Bilimsel Araştırma Paradigması

Doç. Dr. Ergin ERGİNER - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-7590-4755

Doç. Dr. Aysun ERGİNER - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-0029-4032

2. Bölüm: Nitel Araştırma Desenleri

A. Kültür Analizi (Etnografi)

Dr. Naim Elcan KAYNAK - Erciyes Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-2132-1124

B. Olgubilim (Fenomonoloji)

Doç. Dr. Emre TOPRAK - Erciyes Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-4131-4888

C. Gömülü Teori

Yeliz ABBAK - Erciyes Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-0718-7432

Ahmet METİN - Erciyes Üniversitesi

ORCID No: 0000-0001-6519-2523

D. Anlatı Araştırması ve Anlatı Analizi

Dr. Dürdane LAFCI TOR - Erciyes Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-2373-1247

E. Örnek Olay Çalışması

Doç. Dr. Gülşah TAŞÇI - İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-0701-2824

F. Eylem Araştırması

Dr. Emine YAVUZ - Erciyes Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-1991-1416

G. Eleştirel Araştırma

Dr. Sitar KESER - Çekmeköy Halk Eğitimi Merkezi - İstanbul

3. Bölüm: Bilimsel Araştırmalarda Örneklem Seçimi

Prof. Dr. Hasan Hüseyin ŞAHAN - Balıkesir Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-0180-4812

Doç. Dr. Nihat UYANGÖR - Balıkesir Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-4814-3866

4. Bölüm: Veri Toplama Teknikleri

Prof. Dr. Mustafa ÇELEBİ - Erciyes Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-0325-7528

Öğr. Feyzullah ORMAN - Millî Eğitim Bakanlığı

ORCID No: 0000-0001-5954-0894

5. Bölüm: Nitel Araştırmada Veri Analizi

Prof. Dr. Oktay BEKTAŞ - Erciyes Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-2562-2864

6. Bölüm: Nitel Araştırmalarda Geçerlik ve Güvenirlik

Doç. Dr. Serhat AYDIN - Erciyes Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-4341-2913

Prof. Dr. İbrahim BAYAZIT - Erciyes Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-9113-0411

7. Bölüm: Nitel Araştırmanın Desenlenmesi

Dr. Öğr. Üyesi Şefik KARTAL - Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-1448-0987

8. Bölüm: Nitel Araştırmaların Raporlaştırılması

Dr. Öğr. Üyesi Gizem UYUMAZ - Giresun Üniversitesi

ORCID No: 0000-0003-0792-2289

9. Bölüm: Nitel Araştırmada Alternatif Kurgular ve Öğretimi

Doç. Dr. Ergin ERGİNER - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

ORCID No: 0000-0002-7590-4755

İÇİNDEKİLER

Önsöz	iii
Bölümler ve Yazarları.....	v

1. BÖLÜM

BİLİM VE BİLİMSEL ARAŞTIRMA PARADİGMASI

Giriş.....	3
Dogmaların Ötesine Geçebilmek: “Kral Çıplaktı!”	3
Tarihi Aynalara Dokunmamak	4
Nasreddin Hoca'nın Varsayımlara Dayanmayan Ters Felsefesi	4
Spinoza'nın Sevinci: Uydurulana İnanmamak ve Farkında Olmak.....	5
Çocukların Düşünme Biçimi ve Bilim	7
Sorgulanamaz Olan: Bilgi ve Kaos	8
Bilgi ve Bilimsel Bilgi	10
Bir Paradigma Savaşı: Nicel mi Yoksa Nitel mi?	15
Sonuç.....	17
Özet	18
Değerlendirme Soruları.....	18
Kaynakça.....	19

2. BÖLÜM

NİTEL ARAŞTIRMA DESENLERİ

A. KÜLTÜR ANALİZİ (ETNOGRAFİ)

Özet	21
Giriş.....	23
Etnografik Çalışmanın Prensipleri	24
Etnografik Bir Çalışma Nasıl Yapılır?	25
Etnografik Çalışmada Takip Edilecek Adımlar.....	25
Etnografik Çalışmada Veri Toplama	26
Veri Analizi ve Bulguların Sunulması	28
Etnografik Yöntemin Olumlu ve Olumsuz Yönleri	28
Kaynakça.....	30

B. OLGUBİLİM (FENOMONOLOJİ)

Kaynakça.....	36
---------------	----

C. GÖMÜLÜ TEORİ

Özet	37
Giriş.....	38
Gömülü Teorinin Karakteristik Özellikleri	39
Araştırma Süreci.....	40
Gömülü Teorinin Türleri.....	43
Gömülü Teorinin Güçlü ve Zayıf Yönleri	46
Gömülü Teoriyle İlgili Yapılan Türkçe Araştırmalar	46
Kaynakça.....	50

D. ANLATI ARAŞTIRMASI VE ANLATI ANALİZİ

Özet	53
Giriş.....	54
Anlatı Nedir?.....	54
Anlatı Araştırmalarının Temel Özellikleri.....	56
Anlatı Araştırmalarında Veri Analizi	57
Tematik analiz	58
Yapısal analiz.....	58
Diyalojik analiz.....	59
Görsel analiz	59
Anlatı Araştırmalarında Güvenirlik ve Geçerlik	60
Erişim	60
Dürüstlük, doğruluk ve otantiklik.....	60
Aşinalık	61
Aktarılabilirlik	61
Ekonomi	62
Kaynakça.....	62
Önemli Noktalar.....	63

E. ÖRNEK OLAY ÇALIŞMASI

Özet	65
Giriş.....	66
Örnek Olay Kavramı, Felsefi Bakış Açısı	66
Örnek Olay Çalışmasının Tarihsel Kökeni	68
Örnek Olay Çalışmasının Temel Özellikleri.....	69
Örnek Olay Çalışmasını Planlama.....	72
Örnek Olay Çalışmasında Protokol Hazırlamanın Önemi	72
Örnek Olay Çalışmasının Uygulama Basamakları ve Yöntemi.....	74
Örnek Olay Çalışması Desenleri.....	75
Örnek Olay Çalışmasında Veri Analizi	80
Örnek Olay Çalışmasının Güçlü Yönleri	81
Örnek Olay Çalışmasında Geçerlik, Güvenirlik, Genelleme ve Kavramsal Zorluklar	82
Sonuç.....	85
Kaynakça.....	85

F. EYLEM ARAŞTIRMASI

Özet	89
Giriş	91
Örnek Olay.....	91
Eylem Araştırması Nedir?.....	92
Eylem Araştırmalarının Amacı, Özellikleri ve Eğitimdeki Yeri	92
Eylem Araştırmalarının Türleri.....	93
Eylem Araştırmalarının Aşamaları.....	94
Eylem Araştırmalarında İnanılabilirlik, Aktarılabirlik, Güvenilebilirlik ve Onaylanabilirlik	98
Eylem Araştırmalarında Araştırmacının Rolü ve Etik.....	99
Eylem Araştırmalarının Diğer Araştırma Türlerinden Farkları	99
Önemli Noktalar.....	100
Kaynakça.....	101

G. ELEŞTİREL ARAŞTIRMA

Giriş.....	104
Eleştiri Nedir?	104
Eleştiri Türleri.....	104
Eleştirel Araştırma Metodolojisi	107
Eleştirel Araştırmanın Temelleri.....	108
Eleştirel Araştırmanın Boyutları	110
Eleştirel Araştırmanın Etki Alanları.....	112
Sonuç.....	114
Kaynakça.....	115

3. BÖLÜM

BİLİMSEL ARAŞTIRMALARDA ÖRNEKLEM SEÇİMİ

Özet	118
Giriş.....	119
Bilimsel Araştırma	119
Bilimsel Araştırmalarda Evren	122
Bilimsel Araştırmalar Örneklem.....	123
Örneklem Oluşturma Yöntemleri	124
Olasılıklı Örneklem Yöntemleri	125
Basit Tesadüfi Örneklem.....	126
Tabakalı Örneklem	126
Küme Örneklem.....	126
Olasılıklı Olmayan Örneklem Yöntemleri	127
Sistemik Örneklem	127
Uygun Örneklem	128
Amaçlı Örneklem	128
Nitel Araştırmalarda Örneklem	129
Amaçlı Örneklem Yöntemleri	130
Aykırı Durum Örneklem.....	131
Yoğunluk Örneklem	131
Maksimum Çeşitlilik Örneklem	132
Benzeşik (Homojen) Örneklem.....	133
Tipik Durum Örneklem.....	134
Kritik Durum Örneklem.....	135

Kartopu veya Zincir Örneklemesi.....	136
Ölçüt Örneklemesi	138
Kolay Ulaşılabilir Durum Örneklemesi.....	138
Değerlendirme Soruları.....	143
Kaynakça.....	143

4. BÖLÜM

VERİ TOPLAMA TEKNİKLERİ

Nitel Verinin Toplanması	149
Gözlem	151
Görüşme.....	159
Odak Grup Görüşmesi.....	165
Doküman İnceleme	168
Veri Toplamada İnternet Kullanımı.....	170
Çoklu Yöntemler	173
Kaynakça.....	174

5. BÖLÜM

NİTEL ARAŞTIRMADA VERİ ANALİZİ

Özet	178
Giriş.....	179
Nitel Araştırmada Veri Analizi.....	179
Anlama Seviyesinde Analiz	182
Değerlendirme Seviyesinde Analiz.....	185
Veri Analizi Sürecinde Kullanılabilecek Programlar	189
Nitel Veri Analiz Bölümü Nasıl Yazılır?	190
Önemli Noktalar.....	190
Tartışma Soruları.....	191
Kaynakça.....	191

6. BÖLÜM

NİTEL ARAŞTIRMALARDA GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK

Özet	194
Giriş.....	195
Nitel Araştırma Paradigmasına Göre Ölçme Nedir?.....	195
Nitel Araştırmalarda Geçerlik Nedir?	197
İnanılrlık (Trustworthiness, Credibility)	198
Aktarılabirlik (Transferability).....	199
Nitel Araştırmalarda İnanılrlığı Sağlamanın Yolları Nelerdir?	201
Nitel Araştırmalarda Aktarılabirliği Sağlamanın Yolları Nelerdir?.....	203
Kuramsal/Amaçlı Örneklem Kullanma	203
Zengin ve Ayrıntılı Betimleme.....	204
Nitel Araştırmalarda Güvenirlik Nedir?	204
Güvenilebilirlik (Dependability).....	205
Onaylanabilirlik (Confirmability)	206
Nitel Araştırmalarda Güvenilebilirliği Sağlamanın Yolları Nelerdir?	206
Nitel Araştırmalarda Onaylanabilirliği Sağlamanın Yolları Nelerdir?	207
Nitel Araştırmalarda Geçerliği Etkileyen Diğer Faktörler Nelerdir?.....	209
Nitel Araştırmalarda Güvenirliği Etkileyen Diğer Faktörler Nelerdir?.....	215
Nitel Araştırmalarda Geçerlik Güvenirlik Arasındaki İlişki	217
Sonuç.....	220
Kaynakça.....	221

7. BÖLÜM

NİTEL ARAŞTIRMANIN DESENLENMESİ

Özet	224
Giriş.....	225
Konunun ve Problemin Belirlenmesi	226
Araştırma Amacı ve Sorularının Oluşturulması.....	228
Alanyazın Tarama	230
Araştırma Deseninin Belirlenmesi	231
Kültür Analizi	233
Olgubilim	233
Gömülü Teori	234
Öyküsel Analiz / Anlatı Araştırması	235

Eleştirel Araştırma	236
Durum (Vaka) Çalışması	236
Eylem Araştırması	237
Katılımcıların Belirlenmesi (Örneklem Seçimi)	237
Veri Toplama	239
Veri Toplama Yöntemleri	239
Görüşme	240
Gözlem	242
Doküman İncelemesi.....	243
Veri Analizi	243
Betimsel Analiz	244
İçerik Analizi	245
Önemli Noktalar	247
Kaynakça.....	248

8. BÖLÜM

NİTEL ARAŞTIRMALARIN RAPORLAŞTIRILMASI

Özet	252
Nitel Araştırmaların Raporlaştırılması.....	253
Nitel Araştırma Raporunun Bölümleri.....	258
Ön Bölüm	258
Ana Bölüm.....	259
Giriş	260
Yöntem	262
Bulgular	264
Tartışma, Sonuç ve Öneriler	267
Arka bölüm.....	269
Ekler	269
Kaynaklar.....	269
Nitel Araştırmacıların Raporlama Sürecinde Karşılaştığı Zorluklar	258
Önemli Noktalar	273
Kaynakça.....	273

9. BÖLÜM

NİTEL ARAŞTIRMADA ALTERNATİF KURGULAR VE ÖĞRETİMİ

Giriş.....	277
Davranış Bilimleri Araştırmalarında Kullanılan Yaklaşımlar	277
Yaratıcı Araştırmalar Kurgulama ve Uygulama İçin Esin Kaynakları.....	279
Yaratıcı Kurgulara Bazı Örnekler	282
Tarihten Bir Örnek: Çoklu Zekâ Kuramının Hikâyesi.....	282
Görseldeki Soyut Anlamı Yorumlama/Bilginin Resmini Yapma	283
Bir Üniversite Öğrencisinin Eğitim Sistemine Yükleği Görsel Anlam	283
İlkokul Çocuklarının Estetik Kavramına Yükladıkları Anlamlar.....	284
Sinektik: Analojilerden Yararlanma.....	284
Ters Beyin Fırtınası.....	286
Hafıza Evi	286
Mitlere Savaş Açma.....	286
Bir Etkinliğı Araştırmaya Dönüştürme.....	287
Bir Öğretim Etkinliğı ile Veri Toplama: Görüş Geliştirme Örneğı	288
Sonuç.....	288
Özet	289
Değerlendirme Soruları.....	289
Kaynakça.....	290
Yazarlar Hakkında	293

1. BÖLÜM

BİLİM VE BİLİMSEL ARAŞTIRMA PARADİGMASI

Doç. Dr. Ergin ERGİNER - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-7590-4755

Doç. Dr. Aysun ERGİNER - Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
ORCID No: 0000-0002-0029-4032

Anahtar Kavramlar

- Bilgi
- Genelleme
- Teyit önyargısı
- Pozitivist/akılcı/
gerçekçi yaklaşım
- Feyerabendyan görüş
- Alegori
- Paradigma
- Kanıt
- Bilimsel düşünme
- Pozitivist ötesi/
yorumlamacı yaklaşım
- Heterarşi
- Varsayım
- Plasebo etkisi
- Bilimsel yöntem
- Hiyerarşi
- Popperyan görüş
- Holografi

Kazanımlar

1. Bilmek ve gerçeği bilmek arasındaki farkı kavrayabilme.
2. İnanmak ve gerçeğe inanmak arasındaki farkı kavrayabilme.
3. Varsaymanın bilim açısından tehlikelerini anlamlandırabilme.
4. Genelleme yapmanın bilimsel düşünme sürecine etkisini tartışabilme.
5. Bilgili olma ve bilge olma arasındaki farkı, bilim paradigması açısından yorumlayabilme.
6. Bilim ve bilimsel üretimin insan, doğadaki diğer canlılar ve evrenle ilişkisini değerlendirebilme.
7. Bilimde yöntem kullanımını değişen veya çatışan paradigmlar açısından değerlendirebilme.